

ZRINKA BLAŽEVIĆ

**CATHERINE ANNE SIMPSON: PAVAO RITTER VITEZOVIĆ;
DEFINING NATIONAL IDENTITY IN THE BAROQUE AGE**

(doktorska disertacija, The School of Slavonic and East European
Studies, The University of London 1991., 321 str.)

Zrinka Blažević
Hrvatski institut za povijest
HR 10000 Zagreb

UDK:949.75:929 VITEZOVIĆ RITTER, P.
Ur.: 1997-09-26

Trebalo je proći gotovo osamdeset godina od objavljivanja znamenite monografije Vjekoslava Klaića, da bi život i djela znamenitoga hrvatskog baroknog polihistora Pavla Rittera Vitezovića (1652. - 1713.) postali predmetom još jedne opsežne studije. Riječ je o doktorskoj disertaciji Catherine Anne Simpson pod naslovom "Pavao Ritter Vitezović - definiranje nacionalnog identiteta u barokno doba", obranjenom u Londonu 1991. godine.

Ne treba iznenađivati činjenica što se interes za Vitezovića uvijek javlja u prijelomnim trenucima hrvatske povijesti budući da je još od Krčelićevih vremena postao simbolom tragičnog hrvatskog usuda. I kao što je 1914. godine Vjekoslav Klaić u liku prezrenog hrvatskog genija prikazao slom hrvatskih austroslavističkih ideala, tako je i Catherine Anne Simpson, rekonstruirajući politički, intelektualni i moralni svijet i svjetonazor "ranonovovjekovnog tvorca hrvatskog nacionalnog identiteta", u doba preispitivanja i reaffirmiranja hrvatske nacionalne samosvijesti identificirala temeljne tvorbene elemente hrvatskog nacionalnog identiteta.

Polazeći od pretpostavke da je nacionalni identitet intelektualna konstrukcija pojedinaca koja se izgrađuje u kontinuiranom procesu selekcije i adaptacije materijala prikladnog za izgrađivanje nacionalnog identiteta, autorica već u uvodu naglašava da joj djelatnost Pavla Rittera Vitezovića služi kao polazište i uzorak za istraživanje procesa stvaranja nacija i formiranja nacionalnog identiteta u Istočnoj Europi ranog novog vijeka.

U prvom poglavlju naslovljenom "Problemi identiteta" (28 str.), autorica nastoji teorijski definirati te historijski i socijalno situirati fenomen nacionalne identifikacije, komparativno analizirajući njegovu realizaciju u okviru istočnog, odnosno zapadnog modela nacionalnih integracija. Definišući naciju kao grupu ljudi koja pripada istoj etničkoj zajednici i identificira se s osobitostima izvedenima iz grupne kulture, kao što su jezik, običaji, zajedničko podrijetlo i pradomovina, zajednička povijest i državnost, autorica početke procesa nacionalne identifikacije smješta u rani novi vijek kada humanizam te reformacija i protureformacija potiču interes pripadnika kulturne elite za nacionalni jezik i kulturu. C. A. Simpson također ukazuje na temeljnu razliku između zapadnog modela nacionalne integracije gdje nacionalni identitet promovira država i istočnog modela, u okviru kojeg nacije svoj identitet izgrađuju u opoziciji prema državi. Budući da je ovaj potonji model u žarištu njezina zanimanja, autorica analizira socijalnu, političku i kulturnu sliku ranonovovjekovne Hrvatske kako bi rekonstruirala okolnosti u kojima se po prvi puta postavilo pitanje hrvatskoga nacionalnog identiteta.

Potom u poglavlju naslovljenom "Stvaranje domoljuba" (21 str.), autorica u taj kontekst smješta Pavla Rittera Vitezovića, obrazlažući svoj postupak tezom da je i on sam proizvod svog *milieu*. Detaljno analizirajući njegov intelektualni i moralni svjetonazor kroz prizmu shvaćanja pojma *amor in patriam* (ljubav prema domovini), zaključuje da je njegov moralni kôd izveden kako iz etičkog neostocističkog učenja koje je bilo dominantnom filozofijom intelektualne elite 17. stoljeća, tako i iz viteškog kodeksa hrvatskoga plemstva koji se formirao pod utjecajem konstantne turske prijetnje.

"Propadanje Hrvatske" (24 str.) naziv je poglavlja u kojem C. A. Simpson prati refleksije takvog Vitezovićeve svjetonazora u djelima *Croatia plorans* i *Odiljenje sigetsko*, te osim identificiranja toposa karakterističnih za tadašnju hrvatsku i mađarsku literarnu produkciju (npr. izoliranost i napuštenost zemalja suočenih s turskom opasnošću predstavljenom kao božanska kazna za moralnu izopačenost, motiv zanemarivanja nacionalnog identiteta), pokušava iščitati na koji se način ključni elementi nacionalnog identiteta prelamaju kroz Vitezovićevo razumijevanje "vanjskih" i "unutrašnjih" prijetnji hrvatskoj samosvojnosti. Konstatira da je Vitezović glavnu opasnost vidio u turskom i mletačkom ekspanzionizmu te habsburškom centralizmu koji, uz nedovoljnu nacionalnu osviještenost Hrvata, predstavljaju glavnu opasnost po hrvatski nacionalni identitet. Rješenje koje, po autoričinu mišljenju, Vitezović nudi jest poticanje pripadnika nacionalne intelektualne elite da intenziviraju djelatnost na istraživanju i propagiranju nacionalne povijesti i jezika.

U poglavlju "Croatia rediviva: genij nacije" (25 str.), C. A. Simpson proučava reflekse spomenute koncepcije na primjerima Vitezovićevih historiografskih i lingvističkih radova. Smještajući njegova djela u kontekst "ilirске literature", autorica identificira tri "ilirska" toposa: mit o zajedničkom podrijetlu i geografskoj raširenosti, mit o hrvatskoj domovini i ilirskoj Arkadiji, te njihovu konkretnu funkciju i realizaciju u Vitezovićevim spisima *De aris et fociis Illyriorum*, *Croatia rediviva*, *Kronika* i *Stemmatographia*. Zaključuje da Vitezovićeva identifikacijska konstrukcija koja počiva na idealiziranoj predodžbi Ilirije kao pradomovine moćnog i široko rasprostranjenog naroda Hrvata, ima snažnu moralnu, didaktičnu i integrativnu funkciju, te predstavlja poticaj za nacionalno oživljavanje - Oživljenu Hrvatsku.

"Kraljevstvo Hrvatske: institucije" (29 str.) naziv je poglavlja u kojem autorica upozorava na fenomen Vitezovićeve dvostruke političke lojalnosti: Hrvatskom kraljevstvu i habsburškom caru, tipične za političku misao pripadnika hrvatske političke elite. Prvi se oblik lojalnosti manifestira kroz Vitezovićevu nastojanje da u svojim historiografskim spisima afirmira hrvatsko državno pravo utjelovljeno u institucijama hrvatskih kraljeva i banova. Osim što predstavljaju spojnicu sa mitskim dobom procvata srednjovjekovnog hrvatskog kraljevstva, ove institucije povezuju ključne nacionalno-identifikacijske elemente: državnost, krv i tlo. Lojalnost koju Vitezović iskazuje prema habsburškom suverenu autorica objašnjava utjecajem neostoicističkog shvaćanja odnosa vladara i podanika kojim upravljaju dvije vrline: *clementia* - milostivo opraštanje koje karakterizira vladarev odnos prema podanicima i *pietas* - odgovorno i predano ispunjavanje obaveza vladara prema podanicima. Konačno, tvrdeći da je riječ samo o prividnoj kontradikciji između dviju lojalnosti, autorica zaključuje da je habsburški car kao nositelj hrvatske krune bio legitimni nasljednik hrvatskih narodnih kraljeva, te je na taj način imao legalno pravo i dužnost uspostaviti "oživljenu Hrvatsku", što je, uostalom, i bio glavni Vitezovićev politički cilj. Vitezovićev pojam *tota Croatia* autorica pokušava geografski determinirati u poglavlju "Kraljevstvo Hrvatske: nacionalne granice" (23 str.). Pokazujući na odabranim primjerima Vitezovićevu metodu konstruiranja "nacionalnih granica", zaključuje da je Vitezovićev projekt "oživljene Hrvatske" tek prilagodba starijih ideja o južnoslavenskoj kulturnoj i etničkoj zajednici hrvatskoj državopravnoj tradiciji koji je, zbog nepovoljnog spleta političkih okolnosti bio osuđen na propast.

Posljednje poglavlje disertacije, "Promjena i kontinuitet" (21 str.), posvećeno je pitanju rekonstrukcije i reinterpretacije nacionalnog identiteta izazvanih promjenama političkih okolnosti, intelektualnih kriterija i

moralnih vrijednosti. C. A. Simpson ocrtava sudbinu hrvatskog nacionalnog identiteta od Vitezovićevih vremena do dvadesetog stoljeća, završavajući svoj rad sljedećim riječima: "Vitezović je stvorio živi portret hrvatske nacije: nacija nastavlja živjeti i Vitezovićevo djelo s njom."

Integralni su dio disertacije i opsežne bilješke koje prate pojedina poglavlja (88 str.), te dodaci: kronologija Vitezovićevog života i djelovanja, popis ilirsko-slavenskih zemalja rekonstruiran iz Vitezovićevih djela i, što je najdragocjenije, bibliografija svih njegovih tiskanih i rukopisnih djela. U prilogu su kao korisna ilustracija i reprodukcije grbova Ilirika i Hrvatske, te dvije historijsko-geografske karte s prikazima ilirsko-slavenskog svijeta i Hrvatskog kraljevstva.

Nakon upoznavanja formalnih i sadržajnih osobina disertacije C. A. Simpson, valja ponešto kazati i o kvaliteti rada u cjelini. Glavna odlika disertacije je novi intelektualno-historijski interpretacijski pristup Vitezovićevom stvaralaštvu koje se promatra kroz prizmu istočnoeuropskih nacionalno-identifikacijskih modela u ranom novom vijeku. No, premda se takav tip generalizacija u metodološkom smislu može pokazati korisnim, uvijek valja imati na umu specifičnosti fenomena koji se istražuje. Stoga se deduktivni model argumentacije koji autorica rabi ne pokazuje uvijek dovoljno fleksibilnim za uspostavljanje odnosa polazišne teze i Vitezovića kao "case-study". Ipak je autorica, marljivo rekonstruiravši Vitezovićev opus, uspjela identificirati neka od idejnih ishodišta i većinu najevidentnijih karakteristika Vitezovićeve političke koncepcije, pokušavajući ih situirati u suvremeni intelektualni, politički i kulturni kontekst. Tako je, primjerice, ukazala na utjecaj neostocističke filozofije na Vitezovićevo poimanje lojalnosti, što je značajan poticaj promišljanjima svjetonazora hrvatske ranonovovjekovne intelektualne elite.

Ipak, zbog odveć dosljednog primjenjivanja interpretacijskog modela, C. A. Simpson nije u dovoljnoj mjeri uzela u obzir specifičnosti hrvatske povijesne i političke situacije, što je od iznimnog značenja za razumijevanje konkretnih aspekata realizacije Vitezovićeve političkog programa. Autorica je također nedovoljno pozornosti posvetila dijakronijskoj analizi pitanja vezanih uz Vitezovićev moralni i intelektualni svjetonazor, čime se odviše gubi iz vida slojevitost i evolutivnost njegovih shvaćanja. Usprkos rečenim zamjerkama, disertacija C. A. Simpson u cjelini predstavlja nadasve poticajan rad te je, zbog inovacijskog pristupa starim, ali ne zastarjevajućim temama hrvatske novovjekovne povijesti, značajan doprinos hrvatskoj historiografiji.